

MEMORANDUM REScoop.Vlaanderen - 1 mei 2019

Beleidsvoorstellen 2019 - burgerenergiecoöperaties

Dit memorandum kwam tot stand in de schoot van REScoop.Vlaanderen, de Vlaamse federatie van burgercoöperaties voor hernieuwbare energie. Het toont aan dat burgerenergiecoöperaties al een hele weg hebben afgelegd, én dat het potentieel om de burgers rechtstreeks te betrekken bij de energietransitie nog veel groter is. En dat dit mee een antwoord kan zijn op de zeer actuele vraag om de energietransitie ecologisch maar vooral ook sociaal te maken. Laat ons bijvoorbeeld - naast windstroom in het buitengebied - volop zonnestroom produceren in de volkswijken van onze steden en de bewoners daar voorzien van goedkope hernieuwbare stroom! Dat kan als er politieke wil is en er creatief wordt gedacht. Meer algemeen kunnen de burgerenergiecoöperaties lokale draaischijven van de energietransitie worden die haar op allerlei manieren voortstuwen.

Voorwaarde om dit potentieel waar te maken is wel dat de overheden hiertoe een stimulerend kader scheppen. Opvallend is dat de EU met heel recente wetgevende initiatieven (Clean Energy Package van 21 december 2018 en januari 2019) de lidstaten hiertoe aanzet. De EU geeft de burger een centrale rol in de energietransitie via “hernieuwbare-energiegemeenschappen” en “burgerenergiegemeenschappen” – beide sluiten perfect aan bij de werking van de burgerenergiecoöperaties. Het is nu aan de nationale en regionale overheden om dat veelbelovende Europese kader in België te implementeren. Dit kan echt de deur openen naar een energietransitie waar de burger centraal staat, en waar iedereen mee kan. Groene én gele hesjes.

Samengevat:

met dit memorandum willen we enkele maatregelen aanreiken die een sociaal rechtvaardige energietransitie volgens de Europese ‘Clean Energy Package’ versnellen, en die de veerkracht en energie-autonomie van de lokale gemeenschap versterken:

Maatregelen overheid als opdrachtgever:

- 1. Benut publieke en semipublieke gronden voor windprojecten via burgerenergiecoöperaties***
- 2. Benut publieke en semipublieke daken voor zonprojecten via burgerenergiecoöperaties***
- 3. Betrek burgerenergiecoöperaties bij tenders voor offshore windenergie***

Maatregelen overheid als regulator:

- 4. Vlaams decreet omgevingsenergie met tot 50% participatie via burgerenergiecoöperaties***
- 5. Specifieke banding factor voor collectief zonnedelen door lokale gemeenschap via burgerenergiecoöperaties***

Verderop in de tekst beschrijven we meer in detail de maatregelen die de overheden kunnen nemen.

A. De uitdaging waar we voor staan

Vlaanderen en België kregen binnen de Europese *burden sharing* van klimaat- en hernieuwbare energiedoelstellingen als objectief om in 2020 dertien procent van hun energievoorziening uit hernieuwbare energie te halen. Het ziet er niet naar uit dat we die doelstelling zullen halen. Maar tegen 2050 moet het energiesysteem op EU-niveau CO₂ neutraal zijn. Omdat duidelijk is dat noch kernenergie, noch ondergrondse CO₂-stockage op korte tot middellange termijn betaalbare oplossingen zullen aanreiken, moet er nu voluit voor een Europees energiesysteem op hernieuwbare energie worden gegaan. Daarom steekt de EU met haar ‘*Clean Energy Package*’ een tandje bij.

Steeds meer steden en gemeenten ondertekenden intussen het zogenaamde **Burgemeestersconvenant** en engageren zich bij de EU om samen met hun inwoners en bedrijven tegen 2030 tot veertig procent minder CO₂ uit te stoten op hun grondgebied.

Om deze lokale klimaatdoelstellingen te halen, moeten ze volop inzetten op zowel lokale energiebesparing als lokale hernieuwbare energieproductie. Dat leggen ze vast in lokale **klimaatactieplannen** (SEAP). Lokale natuurlijke rijkdommen als zonlicht en wind zijn in onze omgeving aanwezig en moeten op plaatsen waar het ruimtelijk en milieutechnisch kan maximaal benut worden. Ze vormen immers de basis van een hernieuwbare-energiesysteem in handen van de lokale gemeenschap.

Omdat de kosten verbonden aan de transitie van ons energiesysteem grotendeels worden afgewenteld op de laagspanningsklanten – dat zijn de huishoudens en kmo’s - bedraagt de energiecomponent slechts ongeveer een vijfde van hun **elektriciteitsfactuur**.

Grootverbruikers daarentegen genieten van veel vrijstellingen op hun energierekening. De energietransitie wordt dus grotendeels gefinancierd door kleinverbruikers.

Intussen wordt de overheid geconfronteerd met protest van zowel gele als groene hesjes. De gele hesjes protesteren tegen stijgende ongelijkheid en stijgende energieprijzen, de groene hesjes willen een ambitieuzer klimaatbeleid. Dat hoeven geen tegengestelde belangen te zijn, als je hen samenbrengt in zogenaamde Burger Energie Gemeenschappen (BEG's) en Hernieuwbare Energie Gemeenschappen (HEG's) zoals de EU die voorstelt (zie verder) in een goed Vlaams en Belgisch kader. Dat tonen we verder in deze tekst aan. De Vlaamse burgerenergiecoöperaties zijn ideaal uitgerust om zulke BEG's of HEG's tot stand te brengen.

B. Wat zijn burgerenergiecoöperaties?

REScoop.Vlaanderen is de Vlaamse federatie voor burgercoöperaties voor hernieuwbare energie. REScoop staat voor *Renewable Energy Sources Cooperatives*. De federatie werd opgericht in 2015 door de toen zes actieve burgercoöperaties in Vlaanderen - intussen zijn er al zeventien.

REScoops willen een deel van de omgevingsenergie oogsten voor eigen gebruik, maar ze willen tevens energiediensten leveren. Wat ons verbindt, is ons geloof in de noodzaak van een overgang naar een koolstofarme samenleving en dus de noodzaak van een energiesysteem dat grotendeels steunt op hernieuwbare energie zonder iemand achter te laten. Wat ons typeert, is de internationaal erkende definitie voor coöperatief ondernemen van de International Cooperative Alliance (ICA) met de zeven (ICA)principes.

De ICA definieert een coöperatie als volgt

“Een coöperatie is een autonome organisatie van personen die zich vrijwillig verenigen om hun gemeenschappelijke economische, sociale en culturele behoeften en ambities te behartigen door middel van een onderneming waarvan ze samen eigenaar zijn en die ze democratisch besturen.”

Samengevat: Autonomie en eigenaarschap onder democratisch bestuur.

Binnen de Internationale Coöperatieve Alliantie werden uit de definitie de zeven principes van coöperatief ondernemen geactualiseerd. Burgercoöperaties die voldoen aan de ICA-definitie & principes:

- (1) staan open voor iedereen,
- (2) worden democratisch bestuurd door de leden,
- (3) voorzien in de economische behoeften van de leden,
- (4) zijn autonoom en onafhankelijk,
- (5) beschouwen vorming en informatieverstrekking als één van hun kerntaken,
- (6) werken samen met andere coöperaties,
- (7) hebben aandacht voor de gemeenschap door maatschappelijk verantwoord te ondernemen.

C. Waar staan de Vlaamse burgerenergiecoöperaties anno 2019?

Het verhaal van de Vlaamse energievoorzieningscoöperaties is begonnen met Ecopower dat lange tijd de enige was, de eerste “burgerwindmolens” in Eeklo bouwde en de geproduceerde groene stroom ging leveren aan zijn intussen al meer dan vijftigduizend vennoten.

Later kwam daar BeauVent bij dat eveneens coöperatieve windturbines bouwde en grote zonne-installaties. En nu een warmtenet in Oostende. Met de vzw Zonnewindt, nu BAS, levert de West-Vlaamse groep ook energie-en bouwadvies.

Nu behoren Ecopower en BeauVent tot de grootste burgerenergiecoöperaties van Europa met tienduizenden vennoten en zowel diverse hernieuwbare energieprojecten (wind-zon-waterkracht-biomassa), energie-efficiëntieprojecten zoals warmtekrachtkoppeling op plantenolie en biogas, warmtenetten met restwarmte, energiebesparingsprojecten zoals collectieve begeleidingstrajecten voor renovatie van woningen - energiemonitoring voor huishoudens...

De voorbije vijf jaar kwamen er nog vijftien burgerenergiecoöperaties bij die allerlei activiteiten opstartten: EnerGent en Pajopower waagden zich aan collectieve renovatie van woningen, een groepsaankoop voor zonnepanelen, verLEDding van straatverlichting en groene warmte voor co-housing. Anderen keken dan weer in de richting van elektrische deelauto's op zonne-energie. Nog andere van de nieuwe burgerenergiecoöperaties investeerden in grote zonneprojecten of participeerden in windturbines. EnerGent en Ecopower zijn ook betrokken bij onderzoeksprojecten in Sint-Amandsberg naar hoe een wijk kan leren “ademen op het ritme van de zon” - lees: een slimme wijk kan worden die de energie van de zon zo optimaal mogelijk lokaal gebruikt en leert omgaan met het feit dat de zon niet altijd schijnt als je haar nodig hebt en omgekeerd.

Intussen hebben al om en bij de 70.000 burgers via de burgerenergiecoöperaties zo een 100 miljoen euro's geïnvesteerd in koolstofarme lokale energievoorziening. Die burgerparticipatie reikt verder dan het financiële: zo blijken de vennoten van Ecopower almaar minder netstroom te gebruiken. Ze hebben op acht jaar tijd hun energieverbruik gehalveerd en leveren zo een bijdrage aan de energietransitie. De groenste energie is immers die energie die niet wordt verbruikt. De burgerenergiecoöperaties betrekken bovendien dikwijls heel wat vrijwilligers bij hun werking: op die manier kunnen burgers dus op allerlei manieren hun steentje bijdragen in de energietransitie.

Snel leren, divers en sociaal

De burgerenergiecoöperaties hebben elk hun eigen identiteit en zoeken diensten te leveren waar in hun regio nood aan is. Dikwijls nemen ze daarbij taken op die veel andere bedrijven te weinig rendabel vinden. Eén verklaring hiervoor is dat de leden van REScoop Vlaanderen allemaal erkend zijn door Nationale Raad voor Coöperaties . Dat betekent dat ze maximaal een dividend van zes procent mogen uitbetalen – wat daar bovenuit komt, zullen ze opnieuw in hun missie investeren.

Daarnaast zijn de meeste burgerenergiecoöperaties gevoelig voor de ecologische uitdagingen en sociale noden die meestal uitdrukkelijk vermeld worden in hun statuten.

Burgerenergiecoöperaties zijn verankerd in hun regio en weten wie door de mazen van de energietransitie valt. Zo ontdekte de Gentse coöperatie dat er in Gent vooral zonnepanelen

liggen in de betere wijken en amper zonnepanelen in wijken met veel kwetsbare gezinnen en huurders. Dat betekent dus, simpel gezegd, dat, bij ongewijzigd beleid, diegenen die het meest nood hebben aan de goedkope zonnestroom die ook het laatst zullen krijgen.

D. De relevantie van de coöperaties in dit tijdsgewricht

Een ander model, eigentijds, de burger participeert

Omdat zon en wind energiebronnen zijn die zich uitstrekken over een heel ruime omgeving en in principe van niemand zijn, kunnen ze door veel verschillende actoren geoogst worden. We kunnen ze beheren als een gemeen goed, een commons, door zoveel mogelijk burgers te betrekken bij het exploitatie ervan. De technologie is matuur, windturbines en zonnepanelen worden almaar goedkoper en lenen zich goed voor plaatselijke participatie. De goesting is er, steeds meer burgerinitiatieven ontpoppen zich tot heuse burgerenergiecoöperaties. De centen zijn er eveneens, er staat meer dan 250 miljard euro geparkeerd op Belgische spaarboekjes. Recente oproepen voor burgerkapitaal van BeauVent en Volterra tonen dit aan: zij haalden respectievelijk 4 miljoen euro op 48 uur en 800.000 euro op slechts een van de vier voorziene infoavonden op te halen.

De maatschappelijke agitatie van het voorbije jaar illustreert bovendien dat meer en meer mensen begaan zijn met klimaatverandering: vele burgers wensen deel uit te maken van een sociaal rechtvaardige energietransitie door een deel van hun spaargeld te investeren in duurzame toekomstgerichte projecten. Ze verkiezen een maatschappelijke meerwaarde boven een hoog financieel rendement.

Die hele benadering strookt ook met een bredere invulling van een beleid dat de burger betreft bij de vormgeving van zijn leefwereld.

Lokale waardeschepping

Gemiddeld besteedt elke Belg 2.000 euro per jaar aan fossiele brandstoffen. Voor een gemeente van gemiddeld 30.000 inwoners betekent dat een aderlating van 60 miljoen euro per jaar. Voor ons land met 11 miljoen inwoners spreken we over 22 miljard euro. Geld dat wegstroomt uit onze economie richting olie- en gasproducerende landen. Dat geld kunnen we beter investeren in onze eigen economie, in energiebesparende maatregelen, in lokale hernieuwbare energieprojecten en gemeenschapsofbouw.

Projecten in handen van de gemeenschap creëren niet alleen lokale verankering en persoonlijke betrokkenheid. Het geld blijft in de eigen economie en zorgt voor lokale meerwaarde en tewerkstelling. Door de eigen hernieuwbare energiebronnen in handen te laten nemen van de BEG's en HEG's die de EU voor ogen heeft, houden de burgers ook de meerwaarde in eigen handen. Wanneer we echter onze wind en onze zon laten exploiteren door energiemultinationals belandt het geld van energieconsumenten bij een beperkte groep van (vaak buitenlandse en anonieme) investeerders die winst plaatsen boven maatschappelijke meerwaarde.

Burgerenergiecoöperaties zijn in opmars, overal in Europa verenigen burgers zich om hun energievoorziening in eigen handen te nemen, ook in Vlaanderen. Ze vragen maar één ding,

rechtstreekse toegang tot de beschikbare hernieuwbare energiebronnen in hun omgeving. Want de wind waait voor iedereen, de zon schijnt voor iedereen. Deze natuurlijke rijkdommen zijn eigenlijk van iedereen, ze zijn een gemeen goed waarover de lokale gemeenschap zou moeten beschikken. Steeds meer steden en gemeenten en provincies leggen daarom democratisch vast dat die lokale natuurlijke rijkdommen moeten geogst worden samen met de lokale gemeenschap. Dat is echte energiedemocratie.

Het voorbeeld van Eeklo toont aan dat coöperatieve windenergie een motor is voor lokale energietransitie. Een coöperatief windproject is een beginpunt waaruit allerlei nevenactiviteiten groeien die voor lokale meerwaarde zorgen. Eeklo voorziet dit standaard als criterium bij publieke aanbestedingen voor hernieuwbare energieprojecten.

Wat In Eeklo begon met enkele windturbines is ondertussen uitgegroeid tot aan een warmtenet op basis van restwarmte en hernieuwbare-energiebronnen.

Daarbij speelt dikwijls de nauwe band tussen de burgerenergiecoöperatie en de lokale bevolking een grote rol: er is wederzijds vertrouwen, ideeën circuleren vlotter, en zo ontstaan vaak, met steun van overheden op alle niveaus, nieuwe projecten die een meerwaarde zijn voor zowel de gemeenten als de inwoners.

Dat verklaart ongetwijfeld waarom de EU de HEG's en BEG's definieert om de burger een centrale rol te geven in de energietransitie. Door burgers rechtstreeks te betrekken bij de lokale energietransitie stijgt de persoonlijke betrokkenheid en de lokale verankering, wat het draagvlak en de veerkracht binnen de gemeenschap versterkt.

Zet een turbo op de burgerenergiecoöperaties !

Van de 17 burgerenergiecoöperaties in Vlaanderen draaien de meesten nog grotendeels of zelfs volledig op vrijwilligerswerk. Dat komt omdat de toegang tot hernieuwbare-energieprojecten voor startende burgerinitiatieven zo moeilijk is. Ook Ecopower en BeauVent, beiden opgericht in de jaren 90, draaiden tien jaar lang op vrijwilligerswerk tot er met hun eerste windturbines voldoende inkomsten kwamen voor de coöperatie waarmee ze professionals konden aanwerven om nieuwe projecten te ontwikkelen en de coöperatie te runnen. Pas dan komt een burgerenergiecoöperatie tot wasdom om haar potentieel ten volle waar maken. Coöperatieve windenergie als motor voor lokale energietransitie dus.

De studie 'Potential for citizen-produced electricity in the EU' van CE-Delft geeft aan dat burgerenergie (coöperatief en individueel) het potentieel heeft om 45 procent van de energiebehoefte in Europa te dekken tegen 2050 (Zie bijlage).

En toch, op de meeste plaatsen kunnen startende Vlaamse burgerenergiecoöperaties dat enorme potentieel maar mondjesmaat waarmaken omdat ze nog in den beginne vooral op vrijwilligerswerk draaien. Dat zit zo. De burgerinitiatieven gedragen zich als goede huisvaders en -moeders, ze zijn erg voorzichtig en betalen geen lonen zolang er geen structurele inkomsten uit de eigen projecten zijn. Een winstgevend project ontwikkelen met vrijwilligerswerk vergt immers doorgaans veel tijd, doorzettingsvermogen en overtuigingskracht. Zo lang duurt het ook vooraleer die burgerinitiatieven ten volle hun potentieel kunnen waarmaken en al die diverse taken vervullen die horen bij een lokale energietransitie.

Overheden kunnen die startende burgerenergiecoöperaties een vliegende start geven door hen kansen te geven om zonne-en windenergie te oogsten in de eigen omgeving. Binnen de federatie REScoop Vlaanderen worden kennis en expertise gedeeld met als doel om de startende REScoops zo snel mogelijk van vrijwilligersstadium naar professionalisering te krijgen. Geld vinden voor investeringen in concrete projecten vormt geen probleem, oproepen voor burgerkapitaal zijn binnen de kortste keren volgeboekt. Toegang krijgen tot goede projecten daarentegen, is een pak moeilijker, want de concurrentie met de grote spelers is bikkelhard en niet evenwichtig. De dominante positie van de commerciële marktspelers verdringt de coöperatieve spelers. Daar wil Europa met haar “Clean Energy Package” en de definitie van BEG’s en HEG’s verandering in brengen.

Project-opportunities vormen dus de sleutel tot succes, met coöperatieve windprojecten als absolute koploper. In Vlaanderen zijn geschikte locaties voor windturbines door de ruimtelijke ordening schaars. De geschikte locaties liggen reeds lang onder contract van de commerciële marktspelers, die speculatief zoveel mogelijk percelen in portefeuille namen - de zogenaamde windrush - waardoor burgerinitiatieven geen kansen meer krijgen in eigen streek. Via provincie- en gemeenteraadsbesluiten proberen lokale overheden een deel van de windturbines alsnog in handen te krijgen voor de lokale gemeenschap. Vlaanderen steunde hen daarin tot nu toe niet.

Als het goed is, is een burgerenergiecoöperatie met vele draden verbonden met de lokale gemeenschap en kan zo beter inspelen op de lokale noden. Ook bestaande netwerken helpen om hun effectiviteit te vergroten. Zo werkt Energent samen met Natuurpunt, de Gezinsbond, het Gents Milieufrent, Beweging.net, Oxfam-Wereldwinkels en de Gentse cultuurhuizen aan de groepsaankoop voor zonnepanelen. Elk van deze partners ontvangt een kleine financiële bijdrage als hij leden van zijn achterban weet te overtuigen om zonnepanelen te leggen. Ecopower werkt al jaren heel nauw samen met Eeklo aan een lokaal draagvlak, waarvan ook commerciële marktspelers gretig gebruik van maken. Dat heeft van deze Oost-Vlaamse stad een koploper inzake windenergie gemaakt met maar liefst één windturbine per 900 inwoners.

Dat potentieel verklaart ongetwijfeld waarom de EU de HEG’s en BEG’s definieert om burgers een centrale rol te geven in de energietransitie. De richtlijnen erkennen expliciet dat deze HEG’s en BEG’s meer gericht zijn op het leveren van ecologische en sociale voordelen dan op financiële winst. Lees: belangrijke maatschappelijke meerwaarden bieden die niet altijd in financiële cijfers zijn uit te drukken. Dat is precies wat burgerenergiecoöperaties doen.

Met haar BEG’s en HEG’s schiet Europa de coöperaties in zekere zin ter hulp. Het is aan Vlaanderen om die kans te benutten.

E. Wettelijke mogelijkheden voor een ander energielandschap liggen voor het grijpen

1. De richtlijn (EU)2018/2001 ter bevordering van hernieuwbare energie van 21 december 2018 met haar definitie van “Hernieuwbare Energie Gemeenschappen” (HEG’s) vormt een basis om in het Vlaamse energielandschap (letterlijk en figuurlijk) een gelijk speelveld te creëren voor enerzijds burgerinitiatieven en anderzijds commerciële markspelers en energiemultinationals. Via de ICA-definitie & -principes voldoen burgerenergiecoöperaties (REScoops) volledig aan de Europese definitie van HEG’s.

Een „Hernieuwbare Energie Gemeenschap (HEG) is volgens Richtlijn (EU)2018/2001 ter bevordering van het gebruik van hernieuwbare energie

een ”juridische entiteit

a) die, in overeenstemming met het toepasselijke nationale recht, gebaseerd is op open en vrijwillige deelname, autonoom is en daadwerkelijk wordt gecontroleerd door aandeelhouders of leden die zijn gevestigd in de nabijheid van de hernieuwbare-energieprojecten die in eigendom zijn van en ontwikkeld zijn door die juridische entiteit;

b) waarvan de aandeelhouders of leden natuurlijke personen, kmo's of lokale overheden, met inbegrip van gemeenten, zijn;

c) waarvan het hoofddoel is het verschaffen van voordelen op milieugebied of op economisch of sociaal gebied aan haar aandeelhouders of leden of aan de lokale gebieden waar zij actief is, en niet het realiseren van winst;

Ter vergelijking is het interessant om die definitie te vergelijken met de principes van de burgerenergiecoöperaties :

De International Cooperative Alliance (ICA) definieert een coöperatie als volgt:

“Een coöperatie is een autonome organisatie van personen die zich vrijwillig verenigen om hun gemeenschappelijke economische, sociale en culturele behoeften en ambities te behartigen door middel van een onderneming waarvan ze samen eigenaar zijn en die ze democratisch besturen.”

Samengevat: Autonomie en eigenaarschap onder democratisch bestuur.

De richtlijn stelt in artikel 22 dat de lidstaten ervoor moeten zorgen dat HEG’s het recht hebben:

- om hernieuwbare energie te produceren, op te slaan en te verkopen
- binnen de hernieuwbare energiegemeenschap hernieuwbare energie te delen die is geproduceerd door de eenheden die eigendom zijn van de hernieuwbare energiegemeenschap
- op niet-discriminerende wijze toegang hebben tot alle geschikte energiemarkten, zowel rechtstreeks als door middel van aggregatie

En dat de lidstaten een faciliterend kader scheppen ter bevordering van de HEG's. Dat kader moet er onder meer voor zorgen dat:

- ongerechtvaardigde regelgevende en administratieve belemmeringen voor hernieuwbare energie worden weggenomen.
- de betrokken distributiesysteembeheerder samenwerkt met HEG's om overdrachten van energie binnen de HEG's te vergemakkelijken
- de deelname aan de HEG's open staat voor alle consumenten, met inbegrip van huishoudens met een laag inkomen en kwetsbare huishoudens.

In de EU ontwerprichtlijn van 11 januari 2019 over de gemeenschappelijke regels voor de interne elektriciteitsmarkt wordt de "Burger Energie Gemeenschap (BEG) gedefinieerd als een "wettelijke entiteit

- a) die steunt op vrijwillige en open participatie,*
- b) die daadwerkelijk gecontroleerd wordt door aandeelhouders en leden die natuurlijke personen, lokale besturen met inbegrip van gemeenten, kleine ondernemingen of micro-ondernemingen kunnen zijn.*
- c) Het primaire doel van de BEG is ecologische, economische en sociale voordelen te bieden voor zijn leden of de regio waar ze actief is, eerder dan financiële winsten.*
- d) Een BEG kan actief zijn in het produceren, verdelen en leveren van (hernieuwbare) elektriciteit, in consumptie, aggregatie en opslag van elektriciteit, in energie-efficiëntie diensten, oplaaddiensten voor elektrische voertuigen, of andere energiediensten voor zijn aandeelhouders of leden."*

2. Artikel 714 van het Belgische Burgerlijk Wetboek vormt een basis voor een gelijk gebruiksrecht van 'common goods' of 'gemene zaken'.

[Art. 714](#). Er zijn zaken die aan niemand toebehoren en waarvan het gebruik aan allen gemeen is. Politiewetten bepalen hoe het genot daarvan geregeld wordt.

Artikel 714 BW kent voor 'common goods' gelijk gebruiksrecht toe aan alle burgers, dit burgerrecht dateert van het Romeins recht 'res communes' en overleefde de code Napoleon als tegengewicht voor het privaat eigendomsrecht. Op basis daarvan werd de wetgeving omtrent water en waterlopen perceelsoverschrijdend uitgediept ten behoeve van de handel (scheepvaart) en de landbouw (irrigatie). Moderne windturbines hebben een gelijkaardig perceelsoverschrijdend effect en vereisen ook wetgeving voor gebruik van lokale natuurlijke rijkdommen.

Dikwijls hoor je op infosessies over windprojecten de frustratie van de burgers daarover: ze stellen vast dat hun buurman een recht van opstal binnenhaalt ter waarde van 25.000 euro per jaar of meer, of dat de windontwikkelaar een winst realiseert van minstens acht procent op zijn kapitaal, terwijl zij alleen maar de ‘last’ ervan ondervinden. Artikel 714 kan een basis bieden om hieraan te verhelpen.

F. Concrete beleidsvoorstellen:

Maatregelen Overheid als opdrachtgever¹:

1. Benut publieke en semipublieke gronden voor windprojecten via burgerenergiecoöperaties:

Overheden kunnen hun eigen publieke en semipublieke gronden benutten voor de ontwikkeling van gemeenschapsprojecten via coöperatieve of civiel-publieke windprojecten. Dat laat hen toe om zelf een aanbesteding uit te schrijven en een windproject mee in eigen voordeel te sturen door ook kwalitatieve gunningscriteria op te nemen in het bestek zoals een “percentage burgerparticipatie” en “lokale meerwaardecreatie”, en niet louter naar de opstalvergoeding te kijken.

Best practice: Het windbestek van de stad Eeklo, met kwalitatieve criteria staat hiervoor model. Eeklo bepaalde zelf de opstalvergoeding en vroeg de kandidaten om zoveel mogelijk burgerparticipatie en bijkomende meerwaardecreatie voor stad en inwoners te voorzien.

Dat geeft burgerenergiecoöperaties gelijke kansen om windprojecten te realiseren in eigen streek en de stad een boost in het behalen van de klimaatdoelstellingen.

¹ <https://www.rescoopv.be/burgermeesterconvenant>

2. Benut publieke en semipublieke daken voor zonneprojecten via burgerenergiecoöperaties:

Optimaal benutten van publieke en semipublieke daken voor coöperatieve of civiel-publieke zonneprojecten al dan niet met derdepartijfinanciering. Het zonbestek van de gemeente Kuurne met kwalitatieve criteria en mogelijkheid voor particulieren en bedrijven op het grondgebied om hun dak mee aan te bieden, legt de drempel voor de keuze voor PV heel laag, zodat er een hefboom ontstaat voor het behalen van de doelstellingen van de burgemeestersconvenant (SEAP).

Best practice: Het zonbestek van de stad Kuurne, met haar kwalitatieve criteria staat hiervoor model. Kuurne vroeg de kandidaten om een systeem van derdepartijfinanciering met zoveel mogelijk burgerparticipatie en een gelijkaardig aanbod voor particulieren en bedrijven op het grondgebied die hun dak daarvoor ter beschikking stellen.

Dat geeft burgerenergiecoöperaties gelijke kansen om zonprojecten te realiseren in eigen streek, en de stad een boost in het behalen van de klimaatdoelstellingen.

3. Betrek burgerenergiecoöperaties bij tenders voor offshore windenergie:

Geef in de tenders voor offshore windenergie een plaats voor burgerenergiecoöperaties. Het is niet normaal dat offshore windparken hoofdzakelijk gefinancierd worden met buitenlands kapitaal terwijl er meer dan 200 miljard euro op Belgische spaarboekjes staat. Aangezien ook de ondersteuning van offshore windenergie wordt gefinancierd via de energiefactuur van de Belgische consumenten, is het niet meer dan fair dat een significant deel van de meerwaardecreatie terugkeert naar diezelfde Belgische consumenten, door hun te laten participeren als prosumenten.

Maatregelen overheid als regulator:

4. Vlaams decreet omgevingsenergie met tot 50% participatie via

burgerenergiecoöperaties: Als Vlaanderen per decreet vastlegt wat steeds meer steden en gemeenten sinds 2014 en de provincie Oost-Vlaanderen in 2013 reeds democratisch verankerden in gemeenteraads- en provincieraadsbesluiten, voldoet het meteen aan de Europese richtlijn ter bevordering van hernieuwbare energie. Die reserveren minstens 20% tot 50% van de omgevingsenergie voor de lokale gemeenschap via rechtstreekse burgerparticipatie. Het is een uitnodiging aan projectontwikkelaars en energiemultinationals om hernieuwbare-energieprojecten te ontwikkelen samen met de lokale gemeenschap en niet ‘ten koste van’. Dat is een goede manier om de HEG’s en BEG’s te stimuleren. Doordat de ICA-definitie & principes volledig voldoen aan de EU definities van “citizen & renewable energy communities”, vormen Burgerenergiecoöperaties de “golden standard” bij het implementeren ervan.

5. Specifieke bandingfactor voor “collectief zonnedelen” door lokale gemeenschap via burgerenergiecoöperaties:

Best practices:

- 2012: het “Cadre de référence éoliennes Wallonie” dat tot stand kwam in de schoot van het Waalse parlement en goedgekeurd werd als basis voor een decreet. Dit kader is nog niet omgezet in decreet, maar wordt door de lokale gemeenschappen wel dankbaar gebruikt als referentie om tot 48.98% participatie in commerciële windprojecten te komen.
- 2013: het “Draagvlakmodel voor windenergie in de provincie Oost-Vlaanderen”, democratisch verankerd in provincieraadsbesluiten dat minstens 20% van de windturbines op het grondgebied voorbehoudt voor de lokale gemeenschap
- Tientallen gemeenteraadsbesluiten van steden en gemeenten die tot 50% van de omgevingsenergie voorbehouden voor de lokale gemeenschap
 - 2014 Gemeenteraadsbesluit Eeklo en Maldegem
 - 2017 Gemeenteraadsbesluit Laarne en Leuven
 - 2018 Gemeenteraadsbesluiten Kontich en Tienen en Torhout en Oostkamp en Zaventem en zoveel anderen

Dat geeft de steden en gemeenten een boost in het behalen van de klimaatdoelstellingen voor de burgemeesterconvenant samen met de bevolking, en burgerenergiecoöperaties gelijke kansen om hernieuwbare energieprojecten te kunnen realiseren in eigen streek.

“Collectief zonnedelen” kan makkelijk op dezelfde manier georganiseerd worden als de manier waarop burgerenergiecoöperaties reeds 15 jaar aan “collectief winddelen” doen. Door de zonnestroom die in het net geïnjecteerd wordt lokaal te verbruiken met de vennoten van de burgerenergiecoöperatie uit de buurt van het zonnepark.

Dat zogenaamde “collectief zonnedelen” – waarbij mensen samen investeren in een zonneproject en de zonnestroom onder elkaar verdelen zodat ze samen genieten van goedkope zonnestroom – heeft veel potentieel:

- om de productie van zonne-energie te verhogen op de plaats waar mensen wonen, door het oppervlak van gunstig gelegen daken maximaal te benutten. Nu is het zo dat grote daken vaak amper benut worden omdat niet alle stroom ter plekke – lees: onder dat dak – kan worden verbruikt.
- Om de meest kwetsbare groepen eindelijk ook toegang te geven tot de goedkopere zonnestroom. Vanuit de gedachte dat het niet rechtvaardig is dat alleen wie over een eigen dak beschikt en voldoende eigen middelen heeft, een eigen zonne-installatie kan leggen en zo toegang heeft tot goedkopere zonnestroom. (Verder tonen we aan dat het betrekken van lokale overheden dit effect nog kan versterken.)

In Nederland is dat “samen investeren in een lokaal zonneproject en de zonnestroom onder elkaar verdelen” mogelijk gemaakt door de regering. Op die manier kunnen huurders of mensen die niet over een geschikt dak beschikken toch genieten van zonnestroom aan een gereduceerd tarief.

We citeren: “*Via de Regeling Verlaagd Tarief, ook wel de postcoderoosregeling genoemd, komen leden van coöperaties en verenigingen van eigenaren in aanmerking voor een korting op de energielasting. Deze regeling geldt voor kleinverbruikers die samen eigenaar zijn van een productie-installatie en die in de zogenaamde postcoderoos van deze productie-installatie wonen.*”

Wat in Nederland kan, moet toch ook bij ons kunnen, door de goede elementen over te nemen en de minder goede bij te sturen. Technisch-financieel kan het op verschillende manieren: door een specifieke bandingfactor toe te kennen aan “collectieve zonneprojecten waarbij daken maximaal benut worden en de zonnestroom door de vennoten wordt verbruikt in de buurt”. In feite komt dat neer op een gelijkaardige benadering van “collectieve zonneprojecten” voor burgers, als nu toegepast voor zonneprojecten groter dan 750 kWp voor de Industrie via een project-specifieke bandingfactor.

Best practice: ken een specifieke bandingfactor toe aan “collectieve zonneprojecten waarbij daken maximaal benut worden en de zonnestroom door de vennoten wordt verbruikt in de buurt”. Naar analogie met de project-specifieke bandingfactor voor PV > 750kWp voor de industrie.

Dat geeft de steden en gemeenten een boost in het behalen van de klimaatdoelstellingen voor het burgemeesterconvenant samen met de bevolking, en burgerenergiecoöperaties gelijke kansen om zonprojecten te kunnen realiseren in eigen streek.

Of door – net als in Nederland - de vele taksen en heffingen die onze stroomfactuur bezwaren, te verlagen voor “collectieve zonnedeelprojecten”. Of als men liever eerst dingen wil uittesten: door dergelijke projecten met verlaagde tarieven op een andere manier mogelijk te maken in regelluwe zones.

Waar het op neerkomt, is dat ook mensen die niet over een eigen dak beschikken of de middelen om zelf een zonne-installatie te leggen, toch te laten genieten van goedkope zonnestroom. Tot nu toe zijn diegenen die het meest nood hebben aan goedkope zonnestroom de laatste om ervan te kunnen genieten. Om aan te tonen dat de energietransitie iedereen meeneemt, is dit een cruciaal element. Stel je voor dat je in de volkswijken van onze steden goedkope zonnestroom kan opwekken door zonnepanelen op de scholen en warenhuizen in de buurt te leggen. Dat kan dus. Het vergt alleen politieke wil en creatief denken.

De nieuwe EU-richtlijn hernieuwbare energie stuwt de lidstaten alvast in die richting want ze voorziet expliciet de mogelijkheid dat kansengroepen deelnemen aan HEG's. Lidstaten moeten ervoor zorgen dat “*de deelname aan de HEG's open staat voor alle consumenten, met inbegrip van huishoudens met een laag inkomen en kwetsbare huishoudens.*”

Gezien het meer en meer gehoorde verwijt dat hernieuwbare energie alleen goed is voor meer gegoede mensen, is het erg nodig dat dergelijke formules ontwikkeld worden. Ze laten bovendien toe mensen bewuster te betrekken bij de hele energietransitie zowel als producent en als consument.

Dirk Vansintjan, voorzitter van REScoop.eu, is ervan overtuigd dat de Europese wetgeving dit mogelijk maakt. *‘Het is wenselijk dat mensen die deelnemen aan projecten van zonnedelen dezelfde voordelen genieten als individuele zonneprojecten. De Europese richtlijn over hernieuwbare energie en die over marktwerking scheppen een kader om op zoek te gaan naar dergelijke mogelijkheden.’*

Als wijken leren inspelen op de zon – hun verbruik opdrijven als er meer zon is, afstemmen en omgekeerd – kunnen ze daar op termijn ook voor vergoed worden. Dat zou een vergoeding voor samenhang en flexibiliteit zijn. Coöperaties kunnen een rol spelen in het organiseren van die lokale flexibiliteit.

Maatregelen van lokale overheid als actieve participant van een HEG/BEG.

De Europese wetgeving voorziet uitdrukkelijk dat lokale overheden naast 'kmo's en burgers deelnemen aan een HEG of BEG. Het betekent concreet dat bijvoorbeeld gemeenten en een groep burgers in een intens samenwerkingsverband treden. Dat soort publiek-civiele samenwerking – tussen overheden en burgerorganisaties - heeft een bijzonder potentieel: de verkozen besturen kunnen bogen op grote representativiteit, de burgerenergiecoöperaties hebben de technische knowhow en kunnen de stem van de burger op een meer directe manier laten horen. Het opent tevens nieuwe juridische mogelijkheden tot samenwerking tussen burgers en lokale besturen.

Het biedt ook nieuwe kansen, tenslotte, om kwetsbare groepen te betrekken. Ecopower is dit pad al aan het verkennen. Zo wordt onderzocht hoe de stad Eeklo haar participatie van 25 procent in de nieuwe windturbine aan de Huysmanhoeve kan omzetten in sociale maatregelen om mensen uit kansengroepen te betrekken. Dat biedt de stad de mogelijkheid ook kwetsbare gezinnen als volwaardige vennoten te laten delen in de dienstverlening en meerwaarde van de burgerenergiecoöperatie, en dus ook zal kunnen genieten van de lokale groene stroom aan kostprijs.

Ook de mensen die wegens energiearmoede met een budgetmeter moeten leven, en zo de hoogste stroomtarieven op de energiemarkt betalen, zouden hierbij betrokken kunnen worden. In een samenwerking met het plaatselijke OCMW die samen met de burgerenergiecoöperatie het risico van wanbetaling inperkt, onder meer via begeleiding en budgetbeheer.

Ook bij projecten van collectief zonnedelen kan de deelname van lokale overheden het makkelijker maken om kwetsbare groepen te betrekken.

G. Conclusie

REScoops werken hier en daar nu al als HEG's en BEG's. De Europese richtlijnen kunnen dit alleen maar versterken naarmate de lidstaten de centrale rol van de burger in de energietransitie implementeren. Dat zal burgerenergiecoöperaties toelaten een meer actieve rol te vervullen in de lokale gemeenschap. Door als gelijkwaardige actoren toegang te krijgen tot hernieuwbare energie in hun streek en tot de energiemarkt, kunnen ze snel opschalen en de energietransitie van onderuit mee vorm helpen geven. Als ondernemende burgers, doeners die duurzame oplossingen realiseren. En samen met lokale actoren zoeken naar sociale oplossingen die de energie-armoede tegengaan.

Veel samenlevingen hebben te maken met groeiende ongelijkheid, onder meer omdat het vermogen er erg ongelijk verdeeld is. Als we zon en wind, de energiebronnen van de toekomst, meer als een collectief vermogen bekijken – iedereen er zijn deeltje van gunnen - kunnen we op een structurele manier iets doen tegen die groeiende ongelijkheid. Door onze energievoorzieningen in eigen handen te nemen, verwerven we ook meer autonomie tegenover het buitenland. We worden energieautonoom en houden toegevoegde waarde en jobs in eigen regio.

Kortom, de burgerenergiecoöperaties, als basis voor de HEG's en BEG's, timmeren nu al aan de weg naar een meer milieuvriendelijke en sociale samenleving.

Bijlagen:

-) flyer REScoop.Vlaanderen²
-) flyer ICA-definitie&principes³
-) Gemeenteraadsbesluit windvisie Eeklo⁴
-) (EU)2018/2001 Renewable energy directive
-) Potential for citizen-produced electricity in the EU – study CE-Delft

² https://www.rescoopv.be/sites/default/files/flyer_rescoopvlaanderen_okt2016.pdf

³ https://www.rescoopv.be/sites/default/files/Publicaties/Actie 3 juni/flyer_ICAprincipes_20141.pdf

⁴

https://www.rescoopv.be/sites/default/files/Publicaties/Actie 3 juni/GRB Eeklo_20140217_OZ_14_Visietekst_concentratiezone_windturbines_Meetjesland.pdf